

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

УДК 368:63(477.42)

О. М. ВІЛЕНЧУК,
доцент, кандидат економічних наук, докторант,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Житомирського національного агроекологічного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАХУВАННЯ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Розглянуто актуальні питання формування цивілізаційних страхових відносин у суспільстві. Досліджено різні теоретичні конструкції щодо понятійного змісту страхування і встановлено, що дана категорія має економічну природу свого походження, перебуває у тісному взаємозв'язку з різноманітними науковими напрямками. Доведено, що теоретико-методологічною основою досліджень у сфері страхування є теоретичні концепції. Виокремлено головні ознаки страхування, які відображають авторську інтерпретацію поняття страхування як економічної категорії.

Ключові слова: ризики, страхування, страхові відносини, суб'єкти страхування, страховий ринок.

О. М. VILENCHUK,
Assoc. Professor, Candid. of Econ. Sci., Doctoral candidate,
Assoc. Professor of the Chair of Finances and Credit,
Zhytomyr National Agroecological University

THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF STUDIES OF INSURANCE AS AN ECONOMIC CATEGORY

The article deals with the current issues of the formation of civilizational insurance relations in a society. Various theoretical structures regarding the conceptual content of insurance are studied, and it is established that this category has the economic nature of its origin and is in a close relationship with a variety of scientific fields. It is proved that the theoretical and methodological bases for researches in the insurance sphere are theoretical concepts. The article defines the basic features of insurance that reflect the author's interpretation of the concept "insurance" as an economic category.

Keywords: risk, insurance, insurance relations, insurance agents, insurance market.

Визначальними домінантами успіху суспільно-економічних трансформацій можна вважати досягнення бажаного стану безпечності, ризикованості та врівноваженості на макро- та мікрорівнях. З часів античності і дотепер для людства залишаються актуальними і набувають дедалі більшого значення питання захисту економічних, екологічних, соціальних, морально-етичних, фінансових та інших інтересів, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності суспільства. Започатковане реформування національної економіки потребує вжиття системних заходів щодо подолання перманентності, невизначеності та ризикованості, і важлива роль у даному процесі має належати страхуванню.

Віленчук Олександр Миколайович (Vilenchuk Oleksandr Mykolaiovych) — e-mail: vilenchuk@ukr.net.

Метою статті є відображення теоретико-методологічних аспектів страхування як економічної категорії за умов невизначеності, ймовірності та ризикогенності навколишнього середовища.

У багатьох постіндустріальних країнах світу страхування розглядається як незамінний інструментарій формування взаємовигідних фінансово-економічних відносин, спрямованих на розподіл (перерозподіл) ризиків між учасниками страхового процесу. З II половини XIX ст. у багатьох європейських країнах спостерігався активний розвиток страхової науки, набували поширення товариства, які займалися розробкою страхової теорії, з'являлися спеціалізовані навчальні заклади, в яких викладалися страхові дисципліни. К. Маркс [1, с. 409–410] та А. Маршалл [2, с. 87–88] розглядали страхування як необхідний процес суспільного відтворення. Відомий німецький економіст А. Вагнер у своїй науковій праці “Держава і страхування” (1881 р.) зазначав, що страхування слід розглядати не як комерційний інститут, а як “загальну потребу”, при цьому “індивідуальний момент відступає назад, соціальний – виступає вперед” [3, с. 98].

У Німеччині в 1906 р. була опублікована перша наукова праця німецького вченого А. Манеса, присвячена питанням приватного та комерційного страхування під загальною назвою “Основи страхової справи”. Досліджуючи місце та роль страхування в системі економічних знань, він зазначав, що наука про народне господарство, або політична економія, бере свій початок з того моменту, коли людина отримує засоби, необхідні для матеріального благополуччя, і розпочинає ними користуватись. У цій загальній науці страхуванню має бути відведено значне місце, оскільки за всіма своїми видами даний механізм є зручним і надзвичайно доцільним способом забезпечення матеріального добробуту людини [4, с. 5].

Один із засновників вітчизняної теорії страхування академік В.Г. Воблий у 1915 р. опублікував наукову працю “Основи економії страхування”, особливістю якої є те, що автор уперше в Україні розглядав страхування з економічної точки зору. Через усю його книгу червоною ниткою проходить прагнення органічно пов'язати страхування з іншими економічними явищами, і він зазначав, що страхування є важливим народногосподарським інститутом, який посідає своє особливе місце в соціальному господарстві та серйозно впливає на різноманітні сторони економічного життя [5, с. 7].

Еволюція поглядів на місце і роль страхування в системі економічних координат є досить різноманітною, що потребує їх детального аналізу, особливо в контексті формування страхових відносин між усіма заінтересованими учасниками страхового процесу. Західні економісти розглядають страхування як форму фінансового посередництва, завдяки якій створюються спеціальні фонди, кошти яких використовуються для відшкодування збитків для майна або інших видів активів від випадкових явищ [6, с. 22], а також як засіб протидії ризикам і метод фінансування ліквідації їх наслідків.

Консенсусною точкою зору переважної більшості теоретиків і практиків страхування є те, що дана економічна категорія нерозривно пов'язана з необхідністю ефективного і своєчасного подолання негативних наслідків впливу найрізноманітніших ризиків на процеси суспільного відтворення. У теоретичному плані ризик – це невизначена подія, незалежна від волевиявлення сторін, часто небезпечна, яка внаслідок цього створює стимул для страхування [7, с. 138]. Польський професор В. Стшелець пов'язував страхування з діяльністю господарської організації, яка має на меті задоволення майбутніх потреб або прагне до відновлення знищених

(втрачених) випадковими подіями матеріальних благ [8]. Інший польський учений Я. Лазовські проводив аналогії страхування з чинним господарським механізмом, що забезпечує відшкодування майбутніх майнових потреб, спричинених у окремих осіб випадковою подією, яка відрізняється певною закономірністю, шляхом розподілу суми цього відшкодування між багатьма особами, яким саме ці випадкові події загрожують [9].

Серед вітчизняних науковців домінує думка, що страхування — це передусім економічні відносини, які ґрунтуються на розподілі наявних ризиків між страховиком та страхувальником на випадок настання страхових подій. Так, професор В. Базилевич економічну природу страхування вбачає у грошовому відшкодуванні потерпілим збитків, які виникли внаслідок непередбачуваних або передбачуваних, але невідворотних згубних подій, за рахунок внесків тих, хто потенційно може зазнати шкоди від цих подій і погоджується або зобов'язується за законом чи згідно з договором сплачувати їх (внески) завчасно, тобто до настання самих подій [10, с. 29]. Професор Л. Позднякова визначає страхування як систему суспільних відносин — економічних, фінансових, правових, інформаційних, — що виникають при створенні страховиком за рахунок страхових премій страхувальника страхового фонду і його використання для виплат страхових сум та страхових відшкодувань [11, с. 8–9]. Дане визначення має дискусійний характер, оскільки страховий фонд створюється не за рахунок страхових премій, а формується завдяки внескам засновників (акціонерів) страхової компанії. Водночас страхові премії, відповідно до чинного законодавства, направляються на формування гарантійного фонду і технічних резервів страховика.

Необхідною умовою забезпечення еквівалентної реалізації інтересів суб'єктів страхового процесу є максимальне відображення економічної сутності страхової діяльності при формуванні її правового забезпечення. Відповідно до Закону України "Про страхування" *, страхування розглядається як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. У ст. 1 названого закону в трактуванні даної категорії дещо знівельовано економічну сутність страхування. З одного боку, йдеться про акумуляцію фізичними та юридичними особами страхових платежів для утворення грошових фондів, а з іншого — недостатньою мірою конкретизовано економічний механізм взаємодії учасників страхового процесу в контексті досягнення ними стратегічних цілей від страхової діяльності. Зважаючи на багатогранність прояву страхування у процесі розподілу ризиків та відповідальності між учасниками ринкового середовища як на національному, так і на міжнародному рівнях, постає необхідність у поступовому приведенні українського законодавства у відповідність з чинними Директивами ЄС у сфері страхування.

Виходячи із сутності, змісту та економічної природи страхування необхідно зазначити, що дане поняття також яскраво проявляється і в інших галузях знань, таких як психологія, філософія, економіка, фінанси у соціальній сфері, екологія, правознавство тощо. Розкриття понятійного апарату щодо страхування за допомогою різноманітних наукових напрямів дає можливість більш глибоко та предметно досліджувати його значення в системі суспільного відтворення (рис. 1).

* Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР (зі змінами станом на 04.07.2014) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

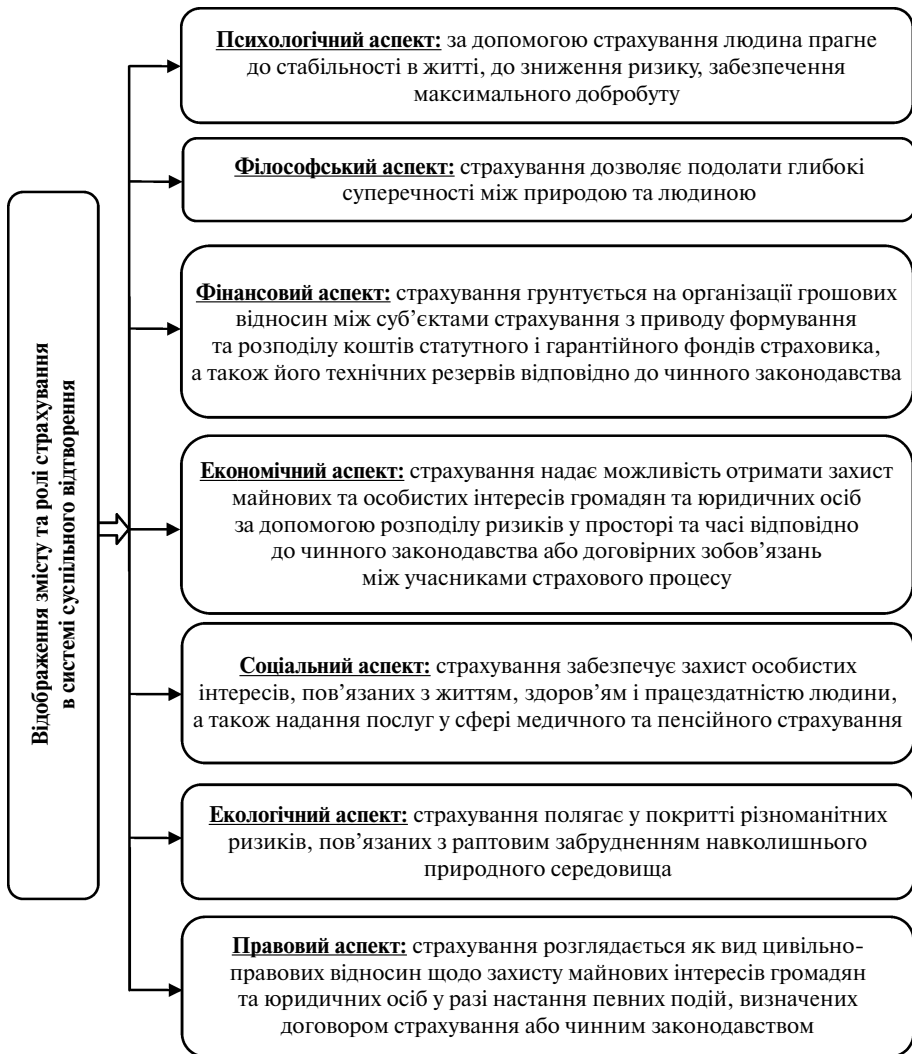

Рис. 1. Багатоаспектність страхування у світлі різноманітних наукових напрямів

Складено автором.

Визначення ролі та місця страхування у процесі формування названих категорій має важливе наукове та практичне значення. Усвідомлення необхідності безпечного розвитку суспільних трансформацій підвищує вагу страхування в системі координат різноманітних наукових напрямів. Характерною рисою епохи постмодернізму є найрізноманітніші ризики, які проникають майже в усі сфери життєдіяльності суспільства, що потребує вжиття адекватних заходів, спрямованих на пом'якшення наслідків впливу існуючих та потенціальних небезпек, у тому числі й за рахунок ефективно діючої системи страхового захисту.

Соціально-економічний поступ суспільства завжди пов'язаний з ризиками, які спричиняють різноманітні природні, техногенні, антропогенні, екологічні, соціально-економічні, фінансові явища та процеси. Проте, якщо в минулому надзвичайні ситуації мали, як правило, локальний характер, то за останні десятиріччя вони поширюються, сягають загальнонаціонального, а в деяких випадках – і глобального рівня. Суспільство стає дедалі уразливішим стосовно наявних та потенціальних небезпек, що потребує забезпечення відповідного захисту майно-

вих і особистих інтересів громадян та юридичних осіб як у поточному, так і в майбутньому періодах. У цьому контексті доцільним буде навести наукову позицію Т. Нікітіної, яка справедливо стверджує, що сучасні страхові відносини виходять за межі державних публічних фінансів і стають самостійною економічною категорією в системі економічних відносин суспільства щодо освіти і використання грошових фондів (фінансів у широкому сенсі) [12]. Розвиваючи дану наукову думку, професор О.В. Козьменко розглядає страхування як один з інструментів забезпечення переходу людства до концепції сталого розвитку на основі створення системи інтеграції економіки з навколишнім природним середовищем, дія якого реалізується через проведення відповідної державної еколого-страхової політики та перетворення екологічних нормативів на ринкові можливості страховиків і страхувальників [13, с. 12].

За оцінкою експертів, світова економіка в найближчому майбутньому буде неспроможна компенсувати всі витрати, пов'язані з настанням стихійних лих і нещасних випадків. Це пов'язано з тим, що людство постійно збільшує споживання найрізноманітніших ресурсів заради відтворення матеріальних благ та підвищення добробуту громадян, але водночас порушує хитку рівновагу між інтересами та можливостями суспільного розвитку. За висловом німецького соціолога У. Бека, сучасна цивілізація перетворюється на "суспільство ризику" [14, с. 366]. Звідси постає необхідність у координуванні дій суспільства щодо формування та розподілу певних ресурсів (коштів) для зниження ризиків та мінімізації завданих ними збитків (ідеться, насамперед, про формування грошового страхового фонду). Відповідно до національного законодавства, страховий фонд формується професійними суб'єктами страхової діяльності з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестрахування). Завдяки використанню таких коштів забезпечується процес виробництва, підтримується належний соціально-економічний рівень життя громадян та юридичних осіб, які володіють страховим покриттям.

Для більш глибокого та всебічного аналізу змісту поняття страхування та відображення його ролі у забезпеченні сталості економічних систем необхідно систематизувати основні теоретичні концепції, які набули істотного поширення протягом XIX–XX ст. (рис. 2).

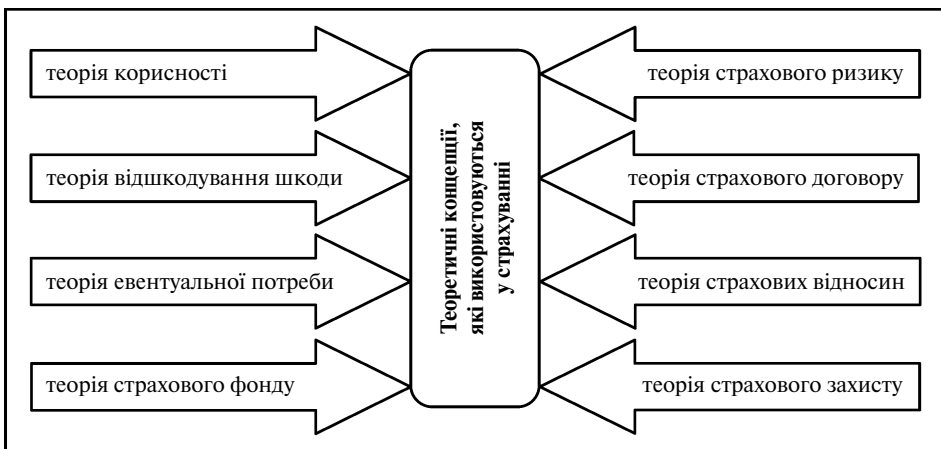

Рис. 2. Систематизація теоретичних концепцій, які використовуються у страхуванні

Складено автором.

Розглянемо основні теоретичні концепції, які використовуються у сфері страхової діяльності:

— *теорія корисності* застосовується при обґрунтуванні страхувальником рішення щодо доцільності передання ризиків страховику на їх утримання або відмова від такої дії. За своєю природою страхування має переважно добровільний характер, що надає право потенціальним страхувальникам самостійно визначатися стосовно мінімізації наявних ризиків. Дана теорія ґрунтується на законі спадної корисності, згідно з яким найвигіднішою ситуацією для страхувальника є забезпечення сталого доходу. Це означає, що задоволення від можливого відшкодування втрат є значно більшим від того задоволення, яке страхувальник втрачає, сплачуючи страхову премію й не отримуючи відшкодування [15, с. 40];

— *теорія відшкодування шкоди* визначає страхування як спосіб уникнення непередбачуваних матеріальних втрат у разі настання страхової події. Зміст теорії полягає в тому, що шкода є результатом певної події, яка знищує або пошкоджує майно. Звідси науковці вважали основним завданням страхування відшкодування шкоди або зменшення її розмірів. Проте дана теорія не позбавлена недоліків, які полягають у тому, що страхування доцільно розглядати як можливість не тільки покриття збитків при реалізації майнових ризиків, але й убезпечення страхувальника (або третьої особи) від втраченої вигоди або недоотримання очікуваного доходу (використовується при особистому страхуванні);

— *теорія евентуальної потреби* розглядається як інтерес, який може виникнути у страхувальника в майбутньому при настанні страхової події. Варто погодитися з науковою позицією таких економістів, як У. Гобі [16], А. Манес [4] та В. Ідельсон [17], які вбачали основну мету страхування в задоволенні випадкових потреб страхувальників;

— *теорія страхового фонду* полягає у забезпеченні процесу акумулювання коштів та їх розподілі відповідно до договірних зобов'язань суб'єктів страхових правовідносин. У теорії страхування питання формування страхового фонду посідає одне з ключових місць, оскільки даний фонд є основою для організації та ведення страхової діяльності. Достатньо аргументовано та послідовно визначає сутність страхового фонду професор Л. Мотильов, який вказує на те, що це абсолютно специфічний фонд, спрямованість якого можливо лише припустити, але не передбачити точно, оскільки заздалегідь неможливо визначити ані величину збитку, ані, тим більше, сферу матеріального виробництва, в якій він з'явиться. Неможливо передбачити, що буде знищено — засоби виробництва чи готовий продукт, призначений для споживання [18, с. 13]. Отже, роль страхового фонду в системі страхових відносин полягає в забезпеченні належного рівня захисту майнових та особистих інтересів осіб, які мають на це право відповідно до договірних зобов'язань між суб'єктами страхування;

— *теорія страхового ризику* відображає загальну потребу суспільства в розвитку страхових відносин, адже наявність ризику зумовлює певну небезпеку, наслідки якої необхідно мінімізувати за допомогою страхування. Під страховим ризиком розуміються конкретне явище або сукупність явищ, у разі виникнення яких відбуваються виплати з раніше утвореного фонду в натурально-речовій або грошовій формах [19, с. 206]. Через механізм трансферу ризику відбувається передання страхувальником за відповідну плату страховику певного обсягу матеріальної відповідальності на випадок настання страхової події;

— *теорія страхового договору* розглядається через систему страхових відносин, які формуються та реалізуються за фактом укладання та дії договорів страхування відповідно до ст. 16 Закону України "Про страхування". Договір страхування розглядається як письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі. Дана теорія розглядає досить обмежене коло питань, проте її значущість є досить важливою, оскільки від закладених у договорі умов страхування залежить рівень захисту економічних інтересів учасників страхового процесу;

— *теорія страхових відносин (правовідносин)* розглядається на підставі реалізації цивільно-правових зв'язків, які виникають між суб'єктами страхування щодо забезпечення майнових інтересів страхувальників. Професор В. Серебровський страхові правовідносини розглядає як систему прав та обов'язків учасників страхового процесу, в якій одна сторона (страховик) повинна протягом певного строку нести ризик за ті наслідки, які можуть настати для майна або життя відповідальної особи від настання відомої події (страхового випадку), а при настанні цієї події — сплатити іншій стороні (страхувальнику) страхове відшкодування (страхову суму). Друга сторона (страхувальник) повинна сплатити за це страховику певний внесок (страхову премію) [20, с. 369]. Реалізація прав та виконання обов'язків суб'єктами страхування створюють необхідний фундамент для захисту економічних інтересів усіх заінтересованих осіб;

— *теорія страхового захисту* формується для досягнення основної мети страхування, яка полягає в наданні страхового захисту майновим інтересам страхувальників при настанні страхової події. У класичному розумінні страховий захист розглядається як економічні, перерозподільні відносини, які складаються в процесі запобігання, подолання і відшкодування збитків, заподіяних конкретним об'єктам, матеріальним цінностям юридичних і фізичних осіб, життю і здоров'ю громадян. Наявність страхового захисту у юридичних та фізичних осіб створює певні межі економічної безпеки стосовно їх майнових та особистих інтересів.

Значущість розглянутих теоретичних концепцій полягає у багатоаспектності проявів сутності страхування у процесі захисту економічних інтересів членів суспільства. Теоретичні концепції формують основу для наукових досліджень у сфері страхування та необхідні умови для розвитку ринку страхових послуг у контексті швидкоплинного ризикогенного сучасного середовища. Практична цінність теоретичних концепцій зумовлена потребою в забезпеченні методологічної узгодженості соціально-економічних інтересів між учасниками страхового процесу.

Дослідження наявних закономірностей розвитку трансформаційних економік та специфіки їх прояву за сучасних умов дають підстави розглядати страхування саме як економічну категорію. Взагалі в науковій літературі поняття "економічна категорія" інтерпретується як теоретичне вираження осмислених форм економічних відносин щодо їх взаємодії з розвитком продуктивних сил, економічних явищ і процесів, які реально існують [21, с. 29]. Відомий теоретик В. Шахов розглядає страхування як самостійну економічну категорію [15, с. 18], а також не виключає можливості його використання як регулятора економічних процесів у державі.

Посилення наукової аргументації стосовно визначення страхування як самостійної економічної категорії зумовлено наявністю двох ключових аспектів. По-перше, страхування являє собою єдність об'єктивних і суб'єктивних засад, оскільки виражає необхідне та реально існуюче середовище економічних відносин, у рам-

ках яких розв'язуються суперечності між людиною та навколишнім середовищем. По-друге, фінансові відносини, як і необхідні для їх реалізації фонди, перебувають, як правило, у грошовій формі, водночас страхування може бути і натуральним. Визначальною ознакою страхових відносин є розподіл збитків між заінтересованими учасниками такої ситуації. Підтвердженням цього слугує взаємне страхування як приклад замкнутого розподілу збитків у результаті функціонування страхових відносин в інтересах їх суб'єктів [22, с. 53].

Професор О.О. Гаманкова також поділяє думку про те, що страхування є економічною категорією, яка виражає відносини розподілу та обміну, що виникають між учасниками процесів формування розподілу та використання цільових грошових фондів, призначених для забезпечення страхового захисту [23, с. 47].

Для виявлення особливостей формування даної категорії необхідно окреслити її основні ознаки, які відображають найістотніші взаємовідносини між суб'єктами страхування. У науковій літературі [15; 22; 23] сформульовано достатню кількість ознак, які характеризують страхування як економічну категорію, проте існує потреба в додатковому їх висвітленні та обґрунтуванні з огляду на швидкоплинність та змінність страхового середовища. Назвемо основні ознаки, які характеризують страхування як економічну категорію:

1. Страхування завжди асоціюється з наявністю перерозподільних відносин між страховиком і страхувальником (а при страхуванні відповідальності — ще й третьою особою) з приводу сплати страхових платежів за надані послуги і, відповідно, з виплатою страхових відшкодувань або страхових сум при настанні страхових подій.

2. Відправною точкою розвитку страхових відносин у суспільстві є наявність страхового ризику. Генерування ризиків завжди супроводжується пошуком можливих варіантів захисту від негативних наслідків їх прояву. Чим вищою є ймовірність реалізації ризиків, тим більшою є об'єктивна потреба у страхуванні.

3. Консолідуючим принципом взаємовідносин учасників страхування виступає страховий інтерес. Завдяки реалізації страхового інтересу страхувальник за певну плату отримує захист у вигляді перекладання відповідальності за існуючі ризики на страхову компанію. Страховий інтерес страховика полягає у наданні відповідних послуг юридичним і фізичним особам, а також у забезпеченні самоокупності та рентабельності страхових операцій.

4. Для страхування властива замкнута та солідарна система розподілу збитків. Це означає, що страховик несе відповідальність перед страхувальником (або третьою особою) у межах наявного обсягу відповідальності (страхової суми), а страхувальник при вступі в договірні відносини із страховиком зобов'язаний сплатити страховий платіж (страхову премію) згідно з умовами, які закладені у договорі страхування.

5. Страхування ґрунтується на еквівалентності інтересів учасників страхових відносин. Сплачуючи страхові платежі, страхувальник розраховує на адекватне покриття ризиків і в разі необхідності — отримання страхових виплат відповідно до чинного законодавства або договору страхування. Разом з тим страховик заінтересований у відсутності подій, які можуть інтерпретуватись як страхові та забезпечувати поступову капіталізацію страхової діяльності за рахунок збільшення гарантійного фонду і технічних резервів страховика.

6. Страхові відносини завжди реалізуються відповідно до договірних зобов'язань між учасниками страхового процесу. Зміст та умови страхування визначаються залежно від форми страхового захисту. Договір страхування має юридичну силу і передбачає права та обов'язки всіх суб'єктів страхових правовідносин.

7. Основою для розвитку страхових відносин у суспільстві виступає страховий ринок. Завдяки функціонуванню даної інституції формуються попит і пропозиція на страхові послуги, укладаються договори страхування та перестраховування, переплітаються різноманітні майнові й особисті інтереси суб'єктів страхування. Страховий ринок вважається невід'ємним елементом функціонування сучасного фінансово-економічного середовища не тільки на регіональному, національному, а й на глобальному рівнях.

На підставі перелічених ознак, які характеризують страхування, вважаємо за необхідне сформулювати власне бачення щодо трактування даної економічної категорії. *Страхування — це економічна категорія, яка відображає дво- та (або) тристоронні відносини між учасниками страхового процесу щодо захисту майнових та особистих інтересів страхувальників і третіх осіб (вигодонабувачів), а також забезпечення прав страховиків на проведення ними страхової й перестрахової діяльності.* У своєму формулюванні ми поділяємо позицію інших теоретиків, що категоріальний зміст страхування має максимально враховувати власні інтереси і прагнення всіх суб'єктів страхування, які перебувають у системі страхових правовідносин.

Висновки

Еволюція людського буття завжди перебуває у протиборстві з певними загрозами, небезпеками та різноманітними ризиками. Починаючи з XIX ст. здійснюються системні теоретичні дослідження щодо визначення ролі та впливу страхування на соціально-економічні процеси, які активно відбуваються в оточуючому середовищі. Розвиток страхової науки нерозривно пов'язаний з формуванням суспільних відносин та їх ставленням до різного роду небезпек, які генеруються через об'єктивні та суб'єктивні причини співіснування природи і людини.

Критичний аналіз наукових джерел з теорії страхування свідчить, що розвиток цивілізаційних цінностей пов'язаний з траєкторією соціально-економічних трансформацій, результативність яких багато в чому залежить від природно-кліматичних, техніко-екологічних, соціально-економічних, морально-психологічних загроз, що зумовлює необхідність пошуку ефективних форм і методів страхового захисту майнових та особистих інтересів суспільства. Унікальність страхування як інструменту розподілу та перерозподілу ризиків між учасниками страхового процесу полягає у збереженні, а при необхідності — відтворенні економічного потенціалу застрахованих у разі настання певних страхових подій, передбачених чинними договорами страхування. Завдяки функціонуванню страхових відносин в економічному середовищі формуються та використовуються за призначенням цільові грошові фонди, які дозволяють зберегти й примножити блага, створені людством протягом тривалого періоду.

Список використаної літератури

1. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. — Изд. 2. — Т. 24. — М. : Политиздат, 1961. — 648 с.
2. Маршалл А. Принципы экономической науки. — Т. 2. — М. : Прогресс, 1993. — 415 с.
3. Vagner A. Der Staat und Versicherungswesen. — М. : АН СССР, 1947. — С. 98.
4. Манэс А. Основы страхового дела: Репринтное издание 1909. — М. : Анкил, 1992. — 108 с.
5. Воблый К.Г. Основы экономики страхования. — Тернопіль : Економічна думка, 2001. — 238 с.

6. Ефимов С.Л. Деловая практика страхового агента и брокера. — М. : Страховой полис, ЮНИТИ, 1996. — 416 с.
7. Экономика страхования и перестрахования ; [отв. ред. К.Е. Турбина, Л.Н. Клоченко]. — М. : Анкил, 1996. — 218 с.
8. Szubert W. Ubezpieczenie spoteczne. Zarys systemu. — Warszawa : Wyd. PWN, 1987. — 323 s.
9. Jackowiak Cz. Rozwoj ubezpieczeni spotecznych w Polsce. — Wroclaw : Wyd. Naukowe, 1991. — 47 s.
10. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Пікус Р.В. та ін. Страхування : підруч. ; [за ред. В.Д. Базилевича]. — К. : Знання, 2008. — 1019 с.
11. Позднякова Л.О. Страховий ринок в умовах транзитної економіки : моногр. — Ірпін'я : Національний університет ДПС України, 2010. — 134 с.
12. Никитина Т.В. Стратегия страховщика в условиях развивающегося рынка: автореф. дис. ... канд. экон. наук. — СПб., 2000.
13. Козьменко О.В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку : моногр. — Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. — 350 с.
14. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну ; [пер. с нем.]. — М. : Прогресс-Традиция, 2000. — 384 с.
15. Шахов В.В. Страхование как самостоятельная экономическая категория // Вестник финансовой академии. — 1998. — № 1. — С. 17–24.
16. Gobbi U. L'assicurazione in generale. — Milano, 1898. — 307 p.
17. Идельсон В.Р. Страховое право. — М. : Анкил, 1992. — 96 с.
18. Мотылев Л.А. Государственное страхование в СССР и проблемы его развития. — М. : Финансы, 1972. — 264 с.
19. Заруба О.Д. Страхова справа : навч. посіб. — К. : Лібера ТОВ, 1996. — 224 с.
20. Серебровский В.И. Избранные труды по наследственному и страховому праву. — М. : Статут, 1996. — 567 с.
21. Мочерний С.В. Політекономія : підруч. — 2-ге вид., випр. — К. : Вікар, 2005. — 386 с.
22. Коломиец Л.Г. Страхование как самостоятельная экономическая категория // Экономические науки. — 2008. — № 3 (40). — С. 53–56.
23. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : моногр. — К. : КНЕУ, 2009. — 283 с.

References

1. Marx K., Engels F. *Sochineniya, T. 24* [Works]. Moscow, Politizdat, 1961, Vol. 24 [in Russian].
2. Marshall A. *Printsipy Ekonomicheskoi Nauki. T. 2* [Principles of Economics]. Moscow, Progress, 1993, Vol. 2 [in Russian].
3. Vagner A. *Der Staat und Versicherungswesen*. Moscow, AS of the USSR, 1947.
4. Manes A. *Osnovy Strakhovogo Dela* [Grundzuge des Versicherungswesens]. Moscow, Ankil, 1992 [in Russian].
5. Voblyi K.G. *Osnovy Ekonomii Strakhovaniya* [Insurance Economy Foundations]. Ternopil', Ekonomichna Dumka, 2001 [in Russian].
6. Efimov S.L. *Delovaya Praktika Strakhovogo Agenta i Brokera* [Business Practice of an Insurance Agent and Broker]. Moscow, Strakhovoi Polis, YuNITI, 1996 [in Russian].
7. *Ekonomika Strakhovaniya i Perestrakhovaniya*, отв. ред. К.Е. Турбина, Л.Н. Клоченко [Economy of Insurance and Reinsurance], edited by K.E. Turbina, L.N. Klochenko. Moscow, Ankil, 1996 [in Russian].

8. Szubert W. Ubezpieczenie Spoleczne. Zarys Systemu. Warszawa, Wyd. PWN, 1987.
9. Jackowiak Cz. Rozwoj Ubezpieczeni Spolecznych w Polsce. Wroclaw, Wyd. Naukowe, 1991.
10. Bazylevych V.D., Bazylevych K.S., Pikus R.V. et al. *Strakhuvannya, za red. V.D. Bazylevycha* [Insurance], edited by V.D. Bazylevych. Kyiv, Znannya, 2008 [in Ukrainian].
11. Pozdnyakova L.O. *Strakhovyi Rynok v Umovakh Tranzynnoi Ekonomiky* [The Insurance Market under Conditions of a Transient Economy]. Irpin', Nat. Univ. of DPSU, 2010 [in Ukrainian].
12. Nikitina T.V. *Strategiya Strakhovshchika v Usloviyakh Razvivayushchegosya Rynka, avtoref. dis. ... uch. st. kand. ekon. nauk* [Strategy of Insurance Agents under Conditions of a Developing Market], Author's abstract of the Candidate degree thesis (Econ. Sci.). St.-Petersburg, 2000 [in Russian].
13. Koz'menko O.V. *Strakhovyi Rynok Ukrainy u Konteksti Stalogo Rozvytku* [Ukraine's Insurance Market in the Context of Sustainable Development]. Sumy, UABS NBU, 2008 [in Ukrainian].
14. Beck U. *Obshchestvo Riska. Na Puti k Drugomu Modernu* [Risk Society: Toward a New Modernity]. Moscow, Progress-Tradutsiya, 2000 [in Russian].
15. Shakhov V.V. *Strakhovanie kak samostoyatel'naya ekonomicheskaya kategoriya* [Insurance as an independent economic category]. *Vestnik Finans. Akad. — Bull. Financ. Acad.*, 1998, No. 1, pp. 17–24 [in Russian].
16. Gobbi U. *L'assicurazione in generale*. Milano, 1898.
17. Idel'son V.R. *Strakhovoe Pravo* [Insurance Right]. Moscow, Ankil, 1992 [in Russian].
18. Motylev L.A. *Gosudarstvennoe Strakhovanie v SSSR i Problemy Ego Razvitiya* [Public Insurance in the USSR and Problems of Its Development]. Moscow, Finansy, 1972 [in Russian].
19. Zaruba O.D. *Strakhova Sprava* [Insurance]. Kyiv, Libera, 1996 [in Ukrainian].
20. Serebrovskii V.I. *Izbrannye Trudy po Nasledstvennomu i Strakhovomu Pravy* [Selected Works on Inheritance and Insurance Rights]. Moscow, Statut, 1996 [in Russian].
21. Mochernyi S.V. *Politekonomiya* [Political Economy]. Kyiv, Vikar, 2005 [in Ukrainian].
22. Kolomiets L.G. *Strakhovanie kak samostoyatel'naya ekonomicheskaya kategoriya* [Insurance as an independent economic category]. *Ekonomich. Nauki — Econ. Sci.*, 2008, No. 3 (40), pp. 53–56 [in Russian].
23. Gamankova O.O. *Rynok Strakhovykh Poslug Ukrainy: Teoriya, Metodologiya, Praktyka* [Ukraine's Market of Insurance Services: Theory, Methodology, and Practice]. Kyiv, KNEU, 2009 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 4 лютого 2015 р.
